

Dariusz Wyrwa

Politechnika Rzeszowska

ROLA FUNDUSZY EUROPEJSKICH WE WSPIERANIU ROZWOJU KONKURENCYJNOŚCI I INNOWACYJNOŚCI MŚP W POLSCE

Postępująca globalizacja stawia przed małymi i średnimi przedsiębiorstwami coraz większe wyzwania, wynikające z szybko rosnącej konkurencji. Utrzymanie się na rynku zdominowanym przez firmy globalne jest bardzo trudne, dlatego konieczność wprowadzenia rozwiązań sprzyjających rozwojowi sektora MŚP oraz sprostaniu wymogom gospodarki światowej została zapisana już w traktacie z Maastricht.

Jednym z ważniejszych zadań, jakie stanęły przed instytucjami Unii Europejskiej, było opracowanie jednolitej definicji małych i średnich przedsiębiorstw. Najczęściej stosowanym kryterium była liczba zatrudnionych osób, które na potrzeby sprawozdawczości stosuje m.in. Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), dzieląc przedsiębiorstwa na:

- bardzo małe i małe, zatrudniające od 20 do 99 pracowników,
- średnie, liczące od 100 do 499 pracowników,
- duże, w których pracuje 500 i więcej osób [5, s. 91].

Podobne podejście było stosowane od 1992 r. przez Eurostat, który wyodrębnił cztery kategorie przedsiębiorstw dzięki wprowadzeniu pojęcia przedsiębiorstwa bardzo małego zatrudniającego do 9 pracowników.

Obok kryteriów ilościowych, stosowanych do dokonywania podziału przedsiębiorstw na kategorie według wielkości, stosowane były kryteria jakościowe, które koncentrowały się na ich udziale w rynku małych i średnich przedsiębiorstw oraz zarządzaniu nimi przez właściciela. Powodowało to brak jednolitego podejścia do kształtowania polityki wspierania sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

W 1996 r. została przygotowana rekomendacja Komisji Europejskiej [8] mająca na celu wprowadzenie jednolitego podejścia do definiowania małych i średnich przedsiębiorstw w krajach i instytucjach Unii Europejskiej. Opierała się ona na trzech kryteriach: zatrudnienia, finansowych i niezależności. Zgodnie z nią, małe przedsiębiorstwo definiowane było jako zatrudniające mniej niż 50 pracowników, osiągające obroty do 7 mln euro rocznie oraz o maksymalnej wartości bilansu 5 mln euro. Średnie przedsiębiorstwo zatrudniać powinno mniej niż 250 pracowników, wartość obrotów i bilansu określono odpowiednio na 40 i 27 mln euro. Jednakże warunkiem zaliczenia przedsiębiorstwa do tych kategorii była niezależność, oznaczająca maksymalnie 25% udziałów dużego przedsiębiorstwa w jego strukturze kapitałowej lub osobowej [8].

Powyższa zasada obowiązywała w państwach Unii Europejskiej do końca 2004 r. Dopuszczała ona jednakże odstępstwa, uwzględniające specyfikę gospodarki danego kraju. W styczniu 2005 r. wprowadzony został nowy podział przedsiębiorstw, oparty na podobnych kryteriach. Zgodnie z nim „na kategorię mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) składają się przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 250 pracowników i których roczny obrót nie przekracza 50 milionów EUR a/lub całkowity bilans roczny nie przekracza 43 milionów EUR. W kategorii MŚP przedsiębiorstwo małe definiuje się jako przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 50 pracowników i którego roczny obrót i/lub całkowity bilans roczny nie przekracza 10 milionów EUR” [10, s. 36].

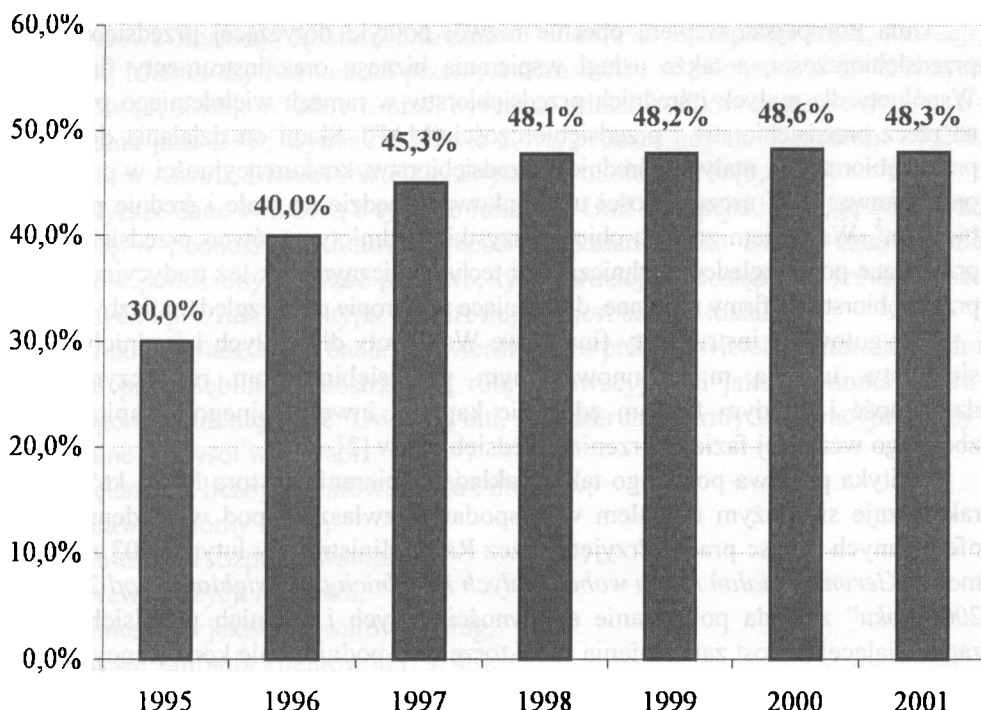
W nowej rekomendacji została uwzględniona nowa podkategoria, w ramach małych przedsiębiorstw wyodrębniono mikroprzedsiębiorstwo definiowane jako „przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 10 pracowników i którego roczny obrót i/lub całkowity bilans roczny nie przekracza 2 milionów EUR” [10, s. 36]. Przyjęta nowa definicja pozwala na jednoznaczne określenie przynależności przedsiębiorstwa do danej kategorii, co przyczynia się do powstania jasnych zasad przyznawania pomocy ze środków publicznych.

Małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają istotną rolę w gospodarce europejskiej. W liczbie około 3,5 mln, stanowią one około 99% wszystkich zarejestrowanych podmiotów gospodarczych¹. W Polsce w 2003 r. stanowiły one 99,8% wszystkich podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON. Dane szacunkowe wskazują, że uczestniczą one w wytworzeniu około 48% PKB², co przedstawia rys. 1.

W latach dziewięćdziesiątych szybko wzrastał udział sektora w tworzeniu PKB, w ciągu dwóch lat zwiększył się o ponad 50%, co świadczy o dużej dynamice jego rozwoju.

¹ Liczba przedsiębiorstw tzw. aktywnych wynosi około 50%, jednak udział sektora małych i średnich przedsiębiorstw w ogólnej liczbie przedsiębiorstw aktywnych wynosi około 99%. [9, s. 3].

² Uzasadnienie do projektu ustawy o Krajowym Funduszu Kapitałowym, druk 3226.

Rys. 1. Udział małych i średnich przedsiębiorstw w tworzeniu PKB

Źródło: [9, s. 3].

Dynamiczny rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce rozpoczął się na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Upadek gospodarki centralnie planowanej i tworzenie warunków gospodarki wolnorynkowej doprowadziły do szybkiego wzrostu liczby prywatnych MŚP w Polsce. W 1989 r. wyniosła ona 831 tys., a zaledwie trzy lata później (1992 r.) podwoiła się, osiągając pułap 1,7 mln [4].

Rozwój tego sektora przyczynił się do złagodzenia negatywnych skutków upadku wielu przedsiębiorstw państwowych [1, s. 55]. W latach 1995-2000 w małych i średnich firmach powstało około 1 mln nowych miejsc pracy [6, s. 3-4]. Obecnie są one największym pracodawcą w Polsce, zapewniają około 67% miejsc pracy.

Małe i średnie przedsiębiorstwa należą do grupy podmiotów, które zajmują szczególne miejsce w polityce Unii Europejskiej. Już w traktacie z Maastricht zawarto zapisy ich dotyczące. Koncentrują się one na tworzeniu klimatu sprzyjającego rozwojowi przedsiębiorczości, rozwojowi zwłaszcza małych i średnich przedsiębiorstw oraz zobowiązaniu państw członkowskich do unikania rozwiązań opóźniających ich tworzenie.

W strategii lizbońskiej podstawowym celem, jaki wyznaczono, było uczynienie z gospodarki europejskiej najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej na świecie. Szczególną uwagę Rada Europejska zwróciła na stworzenie korzystnego klimatu dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.

Unia Europejska wspiera obecnie rozwój polityki dotyczącej przedsiębiorstw i przedsiębiorczości, a także usługi wspierania biznesu oraz instrumenty finansowe Wspólnoty dla małych i średnich przedsiębiorstw w ramach wieloletniego programu na rzecz przedsiębiorstw i przedsiębiorczości (MAP). Skupi on działania dotyczące przedsiębiorczości, małych i średnich przedsiębiorstw, konkurencyjności w przemyśle oraz innowacji. W szczególności ukierunkowany będzie na małe i średnie przedsiębiorstwa³. Wsparciem zostaną objęte wszystkie podmioty, zarówno przedsiębiorstwa produkujące pod względem technicznym i technologicznym, jak też tradycyjne mikroprzedsiębiorstwa i firmy rodzinne, dominujące w Europie pod względem liczby.

Przygotowane instrumenty finansowe Wspólnoty dla małych i średnich przedsiębiorstw ułatwią m.in. innowacyjnym przedsiębiorstwom rozpoczynającym działalność i młodym firmom zdobycie kapitału inwestycyjnego i kapitału niezbędnego wczesnej fazie tworzenia przedsiębiorstw [2].

Polityka państwa polskiego także zakłada wspieranie sektora MŚP, który charakteryzuje się dużym udziałem w gospodarce, zwłaszcza pod względem liczby oferowanych miejsc pracy. Przyjęty przez Radę Ministrów w lutym 2003 r. dokument *„Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw od 2003 do 2006 roku”* zakłada pobudzanie aktywności małych i średnich przedsiębiorstw, zapewniającej wzrost zatrudnienia w sektorze oraz podniesienie konkurencyjności i zdolności funkcjonowania na jednolitym rynku europejskim [6, s. 8].

Realizacja nowych przedsięwzięć przez przedsiębiorstwa motywuje inne firmy do podejmowania inicjatyw poprawiających ich efektywność. Poprawa konkurencyjności poszczególnych firm pozytywnie oddziałuje na całą gospodarkę, gdyż jej skutki odczuwają również inni uczestnicy rynku, zwłaszcza kooperanci. Przedsiębiorstwa, które poprzez realizację kolejnych inicjatyw rozszerzają swoją działalność, wpływają na poprawę konkurencyjności i innowacyjności, tworzą nowe stabilne miejsca pracy oraz wspierają lokalne społeczności [7, s. 1].

Jednym ze wskaźników informujących o poziomie inwestycji w rozwój innowacyjności i konkurencyjności gospodarki są nakłady na B+R. W Polsce większość środków finansowych wydawanych na innowacje przeznaczana jest na pokrycie kosztów zakupu nowych maszyn i urządzeń. W roku 2000 nakłady na zakup maszyn i urządzeń związanych z wdrażaniem innowacji technicznych stanowiły aż 54,4% ogółu nakładów na działalność innowacyjną, nakłady na B+R stanowiły zaledwie 12,7%. W Europie na działalność B+R przeznacza się średnio około 62% wszystkich środków na działalność innowacyjną, a np. na zakup maszyn i urządzeń związanych z wdrażaniem innowacji jedynie około 6% środków. W krajach Europy Zachodniej głównym źródłem innowacji w firmach jest własna działalność B+R, podczas gdy w Polsce bazuje się na wynikach prac B+R nabywanych od innych jednostek [3, s. 23]. W Polsce przemysł finansuje jedynie 30,8% wydatków na działalność B+R, z czego większość wydatków ponoszona jest przez duże przedsiębiorstwa, podczas gdy śród-

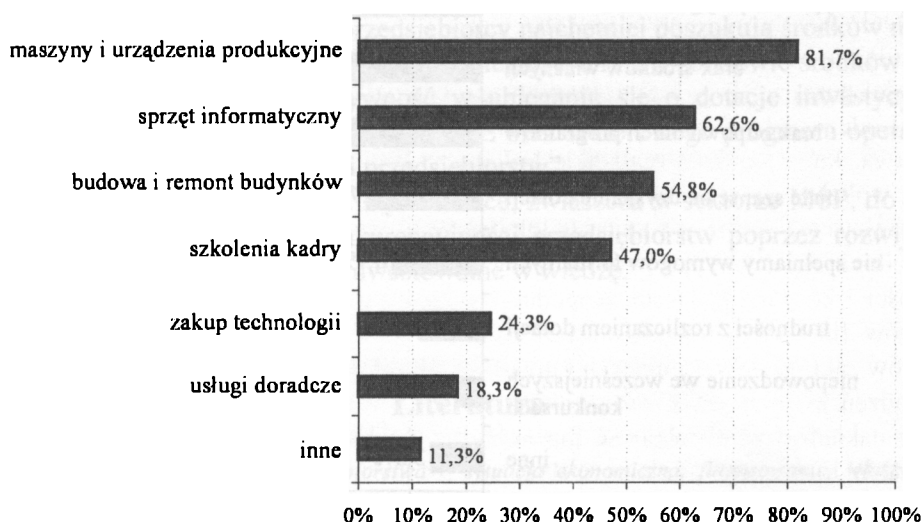
³ Zgodnie z zaleceniem Komisji z 6 maja 2003 r. [10, s. 36-41].

ki budżetowe finansują tę sferę działalności w 64,8%. W Japonii, USA, Szwecji, Finlandii, Irlandii czy Niemczech przemysł uczestniczy w pokrywaniu 65-73% tych wydatków [3, s. 25]. W 2001 r. niski był także udział środków zagranicznych w finansowaniu prac B+R; wynosił zaledwie 2,4%, podczas gdy na Węgrzech – 9,2%, natomiast w Austrii, Islandii i Wielkiej Brytanii – około 18,0% [3, s. 26].

Powyższe dane świadczą o tym, że fundusze Unii Europejskiej mogą odgrywać dużą rolę w podnoszeniu innowacyjności gospodarki, jako istotne uzupełnienie wydatków ponoszonych przez państwo, tym bardziej że dostępność środków pochodzących np. z funduszy typu *venture capital* jest bardzo mała.

Wyniki prowadzonych badań potwierdzają, że przedstawiciele sektora małych i średnich przedsiębiorstw dostrzegają rolę innowacyjności jako czynnika poprawiającego konkurencyjność. Uważają oni, że wizerunek firmy innowacyjnej przynosi realne korzyści w postaci:

- zwiększenia liczby klientów, zysku i obrotów,
- poprawy renomy firmy,
- podniesienia rozpoznawalności,
- poprawy pozycji na rynku,
- podniesienia jakości towarów i usług,
- wzrostu zaufania klientów [11, s. 48].

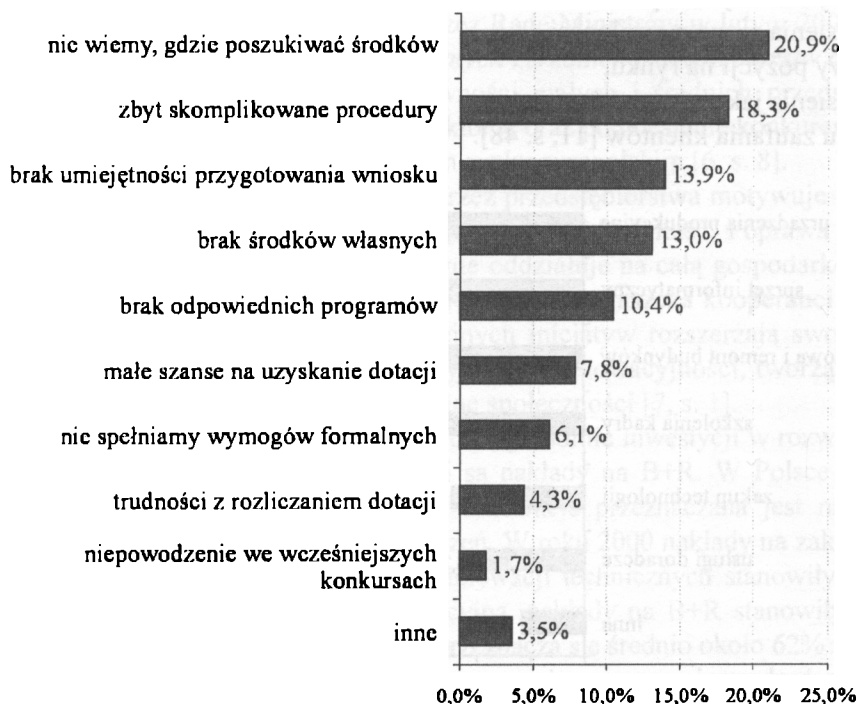
Rys. 2. Podstawowe potrzeby inwestycyjne MŚP z województwa podkarpackiego

Źródło: opracowanie własne.

Przedsiębiorstwa chętnie korzystają z możliwości dofinansowania swojego rozwoju ze środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, przeznaczonych na pokrycie różnorodnych wydatków inwestycyjnych (rys. 2).

Badania przeprowadzone wśród małych i średnich przedsiębiorstw z województwa podkarpackiego pozwoliły na ustalenie najważniejszych celów inwestycyjnych. Większość przedsiębiorstw poszukuje środków na zakup maszyn i urządzeń. Badania przeprowadzone w tym województwie wskazują, że takie potrzeby sygnalizuje 81,7% przedsiębiorstw. Kolejnym celem, na jaki zostałyby przekazane pozyskane środki, jest komputeryzacja firmy, na co wskazuje 62,6% ankietowanych. Istotnymi potrzebami są także budowa i remont budynków (54,8%) oraz szkolenia kadry (47%). Zaledwie co czwarty ankietowany przedsiębiorca przeznaczyłby pozyskane środki na zakup technologii, a co piąty na usługi doradcze. Co dziesiąty poszukuje środków na inny cel, przede wszystkim na wdrożenie systemu zarządzania jakością lub opracowanie nowego produktu. Brak było wskazań dotyczących własnych prac B+R.

Przedsiębiorcy wskazują na różne bariery, które utrudniają im pozyskiwanie środków. Rozkład odpowiedzi przedstawia rys. 3.

Rys. 3. Najważniejsze bariery utrudniające pozyskanie dotacji

Źródło: opracowanie własne.

Najważniejsze to brak informacji na temat możliwości uzyskania środków. Małe i średnie przedsiębiorstwa często dowiadują się o nowych źródłach finansowania przypadkowo, rzadko zajmują się prowadzeniem systematycznego przeglądu

możliwości występujących w tym zakresie. Niemal co piąty ankietowany uważa, że zniechęcająco działają skomplikowane procedury, które wymagają najczęściej uzyskania środków na realizację inwestycji w całości. Dopiero po jej zakończeniu i prawidłowym rozliczeniu możliwe jest odzyskanie części poniesionych kosztów. Oznacza to konieczność starania się o kredyt bankowy. Dodatkowym czynnikiem sprawiającym, że przedsiębiorcy mają kłopoty z uzyskaniem dotacji, są często zmieniające się i niejasne zasady w zakresie przyznawania środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, co ma także duży wpływ na rozliczanie przyznanej dotacji. Przedsiębiorcy mają także kłopoty z wypełnieniem wniosku o dotację. W małych firmach najczęściej nie ma kompetentnych osób. Nawet jeśli jest inaczej, zaangażowanie ich w proces pozyskiwania środków powoduje niemożliwość realizacji innych zadań w tym czasie. Istotnym ograniczeniem jest brak środków własnych, wymaganych w większości przypadków. Przedsiębiorcy uważają także, iż brak programów odpowiednich do ich potrzeb. Wiąże się to także z tym, że część z nich nie spełnia wymogów formalnych, by ubiegać się o dotację. Blisko 8% przedsiębiorców nie wierzy w możliwość uzyskania dotacji, jednak tylko niewielu zniechęca się wcześniejszymi niepowodzeniami. Innymi czynnikami wskazywanymi przez przedsiębiorców są: postawy urzędników zajmujących się obsługą środków pomocowych oraz drogie usługi doradcze, których jakość nie zawsze jest odpowiednia.

Na uwagę zasługuje to, że przedsiębiorcy najchętniej poszukują środków na realizację tzw. inwestycji twardych, czyli polegających na rozbudowie środków produkcji. Potwierdza to ich aktywność w ubieganiu się o dotacje inwestycyjne, zwłaszcza pochodzące ze środków PHARE oraz sektorowego programu operacyjnego „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw”.

Zbyt mało uwagi przykładą się w Polsce, zwłaszcza w sektorze MŚP, do podnoszenia innowacyjności i konkurencyjności przedsiębiorstw poprzez rozwijanie własnej działalności B+R oraz inwestowanie w wiedzę.

Literatura

- [1] Balcerowicz E., *Mikroprzedsiębiorstwa – sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele*, CASE, Warszawa 2002.
- [2] *Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji (2007-2013)*, COD 2005/0050.
- [3] Górzyński M., Woodward R., Jakubiak M., *Innowacyjność polskiej gospodarki w kontekście integracji z UE – możliwości i bariery wdrażania w Polsce gospodarki opartej na wiedzy*, CASE, Warszawa 2004.
- [4] Hejduk I., *Rozwój małych firm prywatnych w Polsce*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 1994, nr 1.
- [5] Kępa A., *Instytucja małego i średniego przedsiębiorstwa w *acquis communautaire**, „Studia Europejskie” 2005, nr 1.

- [6] *Kierunki działań rządu wobec małych i średnich przedsiębiorstw od 2003 do 2006 roku*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003.
- [7] *Przedsiębiorczość w Polsce 2005*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa 2005.
- [8] Rekomendacja Komisji 96/280/WE - z dnia 3 kwietnia 1996 r. dotycząca definicji małych i średnich przedsiębiorstw (Tekst EEA) OJ L 107 30.04.96.
- [9] *Stan rozwoju sektora małych i średnich przedsiębiorstw, programy wsparcia realizowane przez państwo oraz absorpcja środków przedakcesyjnych*, Kancelaria Sejmu Biuro Studiów i Ekspertyz, VI 2004.
- [10] Zalecenie Komisji 2003/361/WE z dnia 6 maja 2003 r. dotyczącego definicji małych i średnich przedsiębiorstw DzU L 124 z 20.5.2003, s. 36.
- [11] Żołnierski A., *Potencjał innowacyjny polskich małych i średniej wielkości przedsiębiorstw*, raport z badania przeprowadzonego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2005.

ROLE OF EUROPEAN FUNDS IN THE SUPPORT OF DEVELOPMENT OF COMPETITIVENESS AND INNOVATION OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN POLAND

Summary

Small-medium firms represent more than 99% of Polish firms. They are often too small to make the necessary investments in research and development, but cannot for these reasons reject innovation. This paper stems from the need to know more about how the innovativeness of smaller firms is related to contextual factors. Special attention was paid to importance of innovations for business development, attitude of entrepreneurs to innovations.